

Г. В. Рибікова,

кандидат юридичних наук, доцент

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4562-4362>

В. В. Кириченко,

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

ЗАСТОСУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ «ЖИВОГО ПРАВА» Є. ЕРЛІХА В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ТА ПАНДЕМІЇ

Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: arybikova@ukr.net

Мета: аналіз положень концепції «живого права» Є. Ерліха та її впливу на формування сучасного праворозуміння в умовах інформатизації та пандемії. **Методи дослідження:** у роботі використано діалектичний метод пізнання, загальнонаукові та спеціальні методи. **Результати:** проаналізовано явище «живого права» в умовах інформаційно-глобалізаційних процесів та пандемії, запропоновано ідеї для вдосконалення державного управління із застосуванням положень концепції «живого права». **Обговорення:** осмислення права через призму соціальних проявів, дослідження його соціальної природи.

Ключові слова: школа «вільного права»; концепція «живого права»; праворозуміння; інформатизація суспільства; людиноцентризм; соціологія права; правозастосування.

Постановка проблеми та її актуальність.

Вже більше століття теорія «живого права» втілюється в сучасних наукових розробках та юридичній практиці і не втрачає своєї актуальності. Така постійна доречність та застосовність концепції «живого права» пов'язана із безперервним розвитком суспільства та активним виникненням нових відносин.

Переконані, що дослідження соціальної природи права дозволить вирішити чимало проблем, з якими стикається сучасна юридична наука в умовах стрімкого розвитку інформаційного суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Питання концепції «живого права» Є. Ерліха та його соціолого-юридичного вивчення права зокрема досліджували такі вчені як В.С. Бігун, А.С. Бондар, В.П. Марчук, А.З. Маник, Р.А. Калюжний, О.Г. Кобан, В.В. Костицький та інші. Водночас мають місце проблеми, які потребують подальшого науково-

го осмислення через призму цієї концепції, зокрема проблема правового регулювання процесів інформатизації в умовах пандемії.

Метою статті є аналіз положень концепції «живого права» Є. Ерліха та її впливу на формування сучасного праворозуміння в умовах інформатизації та пандемії.

Виклад основного матеріалу. Питання правового регулювання інформатизації є одним із найбільш актуальних для юристів України. Інформація перетворилась на глобальний та невичерпний ресурс людства, і це стало поштовхом до зародження нової інформаційної епохи.

Інформатизація в індустріально-розвинених країнах стає центральною ланкою, яка об'єднує різні сторони якісних перетворень у суспільстві. В результаті інформатизації нового рівня сягають наукові дослідження, виробництво, управління, всі сфери соціального життя суспільства, якісно змінюються параметри економічного зростання.

Водночас має місце чимало проблем, які потребують свого вирішення для налагодження якісних інформаційних процесів. За статистичними даними, визначеними Міністерством цифрової трансформації України, 5,5 мільйонів українців не мають доступу до високошвидкісного інтернету, 17 тисяч населених пунктів в Україні з існуючих 28 тисяч не мають жодного оптичного провайдера [1].

Не вирішення цих та подібних проблем доступу до інформації призводить до значного розриву між суспільними верствами.

Метою концепції «живого права» є, в тому числі, пізнання порядку в суспільстві. Наразі суспільство в Україні характеризується трансформацією соціальної структури у зв'язку з глобалізаційними процесами та стрімкими змінами в умовах пандемії.

Погоджуємось із Л.В. Глушковою у тому, що сучасну трансформацію в суспільстві можна розглядати як пошук нового шляху розвитку. Для досягнення суспільством нового стану необхідний деякий час, і чим більш глибокою є криза в соціумі, тим більшим є розрив серед різних верств населення і більше часу необхідно для досягнення стабільності. Тому, головною метою держави під час таких суспільних процесів стає призупинення подальшого розхитування системи, що сприяє зменшенню розриву між ланками суспільства [2, с. 76].

Виявляється, що запровадження суттєвих змін у суспільстві, що знаходиться в процесі трансформації, без попередньої його підготовки ще більше розхитує систему. Тому, перш ніж запроваджувати інформаційні нововведення, необхідно підготувати до цього людину, надати рівний доступ різним верствам населення до нових інформаційних потоків.

Виходячи з вищезазначеного, концепція «живого права» є надзвичайно актуальною наразі в українському суспільстві, адже врахування її положень законодавцем сприятиме запровадженню інновацій у відповідній до потреб суспільства мірі, а отже поступово готувати суспільство до нововведень.

Підтримуємо думку Р.А. Калюжного, який вважає, що класифікація нормативної інформації в умовах інформатизації відбувається за фо-

рмальними ознаками і ключовими словами шляхом здійснення механічного позаціннісного підходу до правових об'єктів [3, с. 48].

Сьогодні питання інформатизації суспільства є не лише примхою сучасного життя, а й у першу чергу необхідністю. Це зумовлено спалахом пандемії, яка суттєво вплинула на всі аспекти суспільного життя. Карантинні обмеження поступово привчають людину жити в менш інтенсивному ритмі. Все більшої актуальності набуває дистанційна життєдіяльність суспільства. І це все, наразі, є не просто заходами розвитку держави, а необхідною мірою, що прийнята для забезпечення життя та здоров'я людства.

Неможливо передбачити як довго ще триватиме загроза через пандемію COVID-19, тому держави світу, зокрема і Україна, зобов'язані вжити всіх заходів, аби життя людини залишалося на належному рівні. Таким чином, враховуючи все вищенаведене варто зазначити, що наразі процес інформатизації суспільства має об'єднатись із процесом його трансформації і проходити паралельно, адже тепер становлення інформаційного суспільства є потребою для подальшої життєдіяльності людини в умовах невизначеності. Сучасне суспільство потребує вміння пристосовуватися до будь-яких обставин і вести нормальну життєдіяльність у будь-яких умовах.

Концепція «живого права» спрямована на пізнання суспільства, його особливостей та потреб. Суспільство згідно концепції «живого права» здатне до самоуправління, адже воно своїм впливом на індивіда може схилити його до правомірної поведінки і визначити свої потреби та реалізувати їх.

Беручи до уваги думки Є. Ерліха про те, що наука подібна до мистецтва, спробуємо визначити можливі шляхи покращення процесу інформатизації для України в сучасних умовах, втілюючи на практиці концепцію «живого права».

Як би там не було, але світ після пандемії ніколи не буде таким як колись. Цілком можливо, що створені у зв'язку з карантинними обмеженнями стратегії діяльності світової економіки в майбутньому набудуть нових форм і надалі будуть застосовуватися суспільством як більш зручні та досконалі механізми діяльності.

Відштовхуючись від твердження, що концепція Є. Ерліха визначає соціум центром розвитку права, варто зазначити, що найважливішим кроком до покращення державного управління в тій чи іншій сфері є базування державної політики в першу чергу на суспільних потребах. Жодне нововведення не буде ефективно використовуватися, поки в суспільстві будуть панувати інші невирішені гострі проблеми. Для того, аби виявити проблеми, які стримують розвиток суспільства, пропонуємо проаналізувати суспільний порядок в Україні.

Як зазначає Р.О. Савчинський, для українського суспільства характерним є стан загроженої безпеки: як матеріальної – пов'язаної з труднощами забезпечення базових потреб, так і ментальної – спричиненої «невпевненістю у завтра», що випливає з нестабільності «правил гри» у суспільстві. Отже, наразі суспільство в Україні перебуває в стані, що характерний для пострадянського суспільства, так звана «пострадянська агерентність» [4].

Такий стан характеризується орієнтацією людини на власний інтерес, ігноруючи при цьому суспільний. Якщо людина буде орієнтуватися лише на власний інтерес, то не буде сенсу впроваджувати ніяких соціальних змін, адже людина зводитиме їх нанівець своїми діями, які базуються на старих соціальних схемах. Зміни, які запроваджуються в суспільстві, передбачають взаємодію елементів такого суспільства з метою закріплення нововведень. Якщо ж такої взаємодії не буде, то зміни становитимуть лише додатковий тягар на суспільство.

Отже, дослідивши стан українського суспільства і застосувавши основні ідеї концепції «живого права» можна зазначити, що наразі суспільство потребує безпеки та стабільності. Тобто, оці дві складові й формують потреби суспільства на даний час. Не забезпечивши їх реалізацію належним чином, держава не зможе повною мірою втілити в життя нововведення. Існує також проблема і в психологічному стані суспільства, що базується на недовірі індивіда до інших його членів.

Таким чином, для того аби розвинути інформаційне суспільство, необхідно подолати вищезазначені проблеми. Інакше суспільство не ба-

чить важливості в переході на новий рівень життя, бо вважає його абстрактним.

Але в сучасних умовах інформатизацію простіше провести, адже вона виходить із потреб суспільства. Наразі в інформатизації зацікавлений кожен із нас, адже сьогодні в умовах карантинних обмежень не рідко можливість зв'язку із зовнішнім світом проявляється лише через гаджети.

Проте, така інформатизація все одно має виходити із нагальних потреб суспільства. Перш за все необхідно забезпечити ефективну роботу порталів для отримання електронних адміністративних послуг, порталів для отримання медичних та освітніх послуг. Як не дивно, але це все, що вимагається від держави наразі. А з огляду на те, що концепція «живого права» передбачає суспільство, що здатне до самоуправління, усі інші дії для реалізації цього права залежать від нас самих.

Окрім цього, застосування концепції «живого права» є надзвичайно важливим засобом для прогнозування ефективності норми права, що планується ввести в дію чи якогось нововведення. Адже перш ніж щось змінити в суспільстві, необхідно добре розуміти його поточний стан, спосіб дій та взаємодій у ньому.

Так, дуже важливим є застосування положень концепції Є. Ерліха при прийнятті законів. На нашу думку, було б справедливо, аби під час парламентських читань необхідно було обґрунтувати суспільну необхідність, яка забезпечується положеннями законопроекту, що розглядається. І обґрунтування має базуватися не на державному інтересі, а на народному, адже депутати є саме народними обранцями, тому і мають відстоювати народну волю. Таким чином, вдасться уникнути прийняття низки неефективних законів.

Також важливим елементом в ефективності державної політики є рівень культурного та інтелектуального розвитку населення, рівень освіченості суспільства. Чим більше людина є обізнаною в сучасних тенденціях, тим більше в неї виникає потреб. Таким чином, держава може не просто запроваджувати неефективні зміни, а спочатку стимулювати потребу в цих змінах і вже потім їх вводити. Багато людей не сприй-

мають щось нове тільки через те, що не розуміють як ним користуватись і яку користь воно принесе. Для цього варто готувати населення до подальших нововведень.

Для прикладу візьмемо ту саму інформатизацію. Наразі, обізнаність населення похилого віку в інформаційних технологіях є критичною. У зв'язку із пандемією саме цій категорії населення рекомендується залишатися вдома та менше контактувати із зовнішнім світом. Тому актуальним є підвищення рівня комп'ютерної грамотності серед представників цієї групи суспільства. Доцільним було б проведення комп'ютерних курсів у межах державних соціальних програм, де б пенсіонерів навчили користуватися базовими програмами для того, аби вони могли самостійно, не виходячи з дому, реалізовувати свої найважливіші побутові потреби.

Прикладом такої практики можуть слугувати курси комп'ютерної грамотності, які проводяться для пенсіонерів та інвалідів в Естонії. Також, кожному учаснику курсу, який не досяг пенсійного віку, надходять на електронну пошту листи із вакансіями. Так, наприклад, осіб з інвалідністю на курсах комп'ютерної грамотності вчать не лише базовим основам, а й вмінню писати резюме, для того аби вони могли в подальшому влаштуватись на роботу та реалізували себе в житті. Такі курси для осіб з обмеженими можливостями проводяться за кошти держави, а для пенсіонерів за символічну ціну, яка суттєво не впливає на їх матеріальний стан.

Адже, як справедливо відмічає І.М. Сопілко: «особливе місце належить праву на інформацію, оскільки саме його реальне втілення та забезпечення в державі сприяє принциповому перегляду відносин між органами державної влади з конкретною людиною» [5, с. 62].

Виходячи з вищенаведеного, держава також має докладати зусиль для того, аби право залишалось живим та затребуваним у суспільстві. Таким чином, на державу покладається місія розвитку культурного та інтелектуального рівня населення, тоді розвиток суспільства не змусить себе довго чекати.

Висновки. Не заперечуючи юридичний позитивізм, Є. Ерліх довів, що право не може бути ідеальним, постійно залишаючись незмінним.

Концепція «живого права» Є. Ерліха передбачає зв'язок правової норми із суспільними інтересами та потребами. Закон є лише способом вираження права, а право є «живим» лише тоді, коли відбивається у суспільних відносинах. Право є ефективним не своєю жорсткістю, а можливістю врегулювати конкретні суспільні відносини, що досягається певними відступами від формального визначення норми.

Варто відзначити, що концепція «живого права» не полягає у запереченні необхідності формально-закріплених норм права, а навпаки пояснює необхідність їх доповнення під час правозастосування реальними «живими» суспільними зв'язками.

Не виключено, що інтенсивна інформатизація суспільства призведе лише до більшого розхитування системи суспільства, тому її необхідно проводити, виходячи із реальних потреб усіх верств суспільства, які наразі безпосередньо пов'язані з карантинними обмеженнями.

Вважаємо, що положення концепції Є. Ерліха мають застосовуватися при запровадженні нововведень у життя суспільства, адже «живе право» дозволяє визначити необхідність суспільства у тій чи іншій зміні. Це сприяє можливості прийняття дійсно необхідних законодавчих актів та робить державне управління раціональним.

В умовах пандемії COVID-19 концепція «живого права» Є. Ерліха не лише не втратила, а й набула ще більшої актуальності, адже у суспільства з'явилися нові потреби, що згідно положень концепції мають бути втілені у правові норми та забезпечені державою.

Застосування положень концепції «живого права» є одним із засобів удосконалення державного регулювання. Держава у своїй політиці, в першу чергу, має виходити із суспільних потреб.

Література

1. Результати першого в Україні дослідження наявності доступу населення до високошвидкісного інтернету. 2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3072241-rezultati-persogo-v-ukraini-doslidzenna-naavnosti-dostupu-naselenna-do-visokosvidkисnogo-internetu.html>

2. Глушкова Л.В. Особливості змін структури українського суспільства у глобалізаційному процесі. *Грані*. 2016. № 4. С. 74–77.

3. Калюжний Р.А. Праворозуміння та його вплив на трансформацію суспільних відносин в умовах глобалізації. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2018. № 2(47). С. 46–54. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.47.12962>

4. Савчинський Р.О. Суспільство, яке здатне себе змінити. 2016. URL: <https://theukrainians.org/spilnodiya-parttwo/>

5. Сопілко І.М. Становлення інформаційного суспільства та інформаційні загрози в мережі Інтернет. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2017. № 3(44). С. 61–69. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.44.12068>

6. Eugen Ehrlich an der Franz Josephs Universität in Czernowitz. 2021. URL: <https://www.austriaca.at/?arp=0x003c764e>

7. Karvatska S. Socio-Historical Factors of Law Perception in «Living Law» Concept by Eugen Ehrlich. 2017. URL: <http://ehrlichsjournal.chnu.edu.ua/index.php?journal=ehrlichsjournal&page=article&op=view&path%5B%5D=10>

References

1. Rezul'taty pershogo v Ukraini doslidzhennja najavnosti dostupu naseleennja do

vysokoshvydkisnogo internetu. 2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-preshall/3072241-rezultati-persogo-v-ukraini-doslidzenna-naavnosti-dostupu-naseleenna-dovisokosvidkisnogo-internetu.html>

2. Glushkova L.V. Osoblyvosti zmin struktury ukrai'ns'kogo suspil'stva u globalizacijnomu procesi. *Grani*. 2016. № 4. S. 74–77.

3. Kaljuzhnyj R.A. Pravorozuminnja ta jogo vplyv na transformaciju suspil'nyh vidnosyn v umovah globalizacii'. *Naukovi praci Nacional'nogo aviacijnogo universytetu. Serija: Jurydychnyj visnyk. Povitrjane i kosmichne pravo*. 2018. № 2(47). S. 46–54.

4. Savchyns'kyj R.O. Suspil'stvo, jake zdatne sebe zminyty. 2016. URL: <https://theukrainians.org/spilnodiya-parttwo/>

5. Sopilko I.M. Stanovlennja informacijnogo suspil'stva ta informacijni zagrozy v mrezhi Internet. *Naukovi praci Nacional'nogo aviacijnogo universytetu. Serija: Jurydychnyj visnyk. Povitrjane i kosmichne pravo*. 2017. № 3(44). S. 61–69.

6. Eugen Ehrlich an der Franz Josephs Universität in Czernowitz. 2021. URL: <https://www.austriaca.at/?arp=0x003c764e>

7. Karvatska S. Socio-Historical Factors of Law Perception in «Living Law» Concept by Eugen Ehrlich. 2017. URL: <http://ehrlichsjournal.chnu.edu.ua/index.php?journal=ehrlichsjournal&page=article&op=view&path%5B%5D=10>

APPLICATION OF THE CONCEPT OF «LIVING LAW» BY E. ERLICH IN CONDITIONS OF INFORMATIZATION AND PANDEMICS

National Aviation University
Liubomyra Huzara Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mail: arybikova@ukr.net

Objective: analysis of the provisions of the concept of «living law» by E. Erlich and its impact on the formation of modern legal understanding in the context of informatization and pandemic. **Research methodology:** the dialectical method of cognition, general scientific and special methods are used in the article. **Findings:** the phenomenon of «living law» in the conditions of information-globalization processes and pandemic is analyzed, ideas for improvement of public administration with application of provisions of the concept of «living law» are offered. **Discussion:** understanding of law through the prism of social manifestations, the study of its social nature.

For more than a century, the theory of «living law» has not lost its relevance. This is due to the continuous development of society and the active emergence of new relationships. The authors of the article are convinced that the study of the social nature of law will solve many problems faced by modern legal science in the rapid development of the information society.

E. Ehrlich's concept of «living law» presupposes the connection of a legal norm with public interests and needs. Law is only a way of expressing law, and law is «alive» only when it is reflected in social relations. It should be noted that the concept of «living law» is not to deny the need for formally established rules of law, but rather explains the need to supplement them in the application of real «living» social relations.

We believe that the provisions of the concept of E. Ehrlich should be applied in the introduction of innovations in society, because «living law» allows us to determine the need for society in one or another change. This facilitates the adoption of really necessary legislation and makes public administration rational.

In the context of the COVID-19 pandemic, Ehrlich's concept of «living law» has not only not lost, but has become even more relevant, as society has new needs that according to the provisions of the concept must be implemented by law and provided by the state.

The application of the provisions of the concept of «living law» is one of the means of improving government regulation. The state in its policy, first of all, must be based on social needs.

Key words: school of «free law»; concept of «living law»; legal understanding; informatization of society; anthropocentrism; sociology of law; law enforcement.

Стаття надійшла до редакції 30.11.2021